

ARTUR GOROVEI ÎN PAGINILE REVISTEI „FĂT-FRUMOS“

EUGEN DIMITRIU

S-au scurs 30 de ani de la moartea marelui folclorist Artur Gorovei. Fiu al Fălticeniilor, născut în 1864, el a făcut cinste locurilor natale și țării. Ctitor al „Șezătorii“ alături de Mihai Lupescu și G. T. Kirileanu, cu pleiada de folcloriști din jurul revistei, a salvat de la pieire nenumărate creații ale poporului român, făcându-i cunoscut geniul pe meridianele lumii. Au rămas multe aprecieri pozitive despre strădaniile folcloristului fălticenean, iar alegerea sa ca membru corespondent al Academiei Române, a răsplătit doar în parte munca sa. Căci, de ce să n-o spunem, lui Artur Gorovei ar fi trebuit să i se rezerve în epocă, un foliolu ca membru plin al înaltului for cultural de la București.

De-a lungul întregii vieți, a întreținut relații de prietenie și colaborare cu personalități din țară și de peste hotare. Stă mărturie volumul de corespondență către Artur Gorovei, îngrijit de Maria Luiza Ungureanu și apărut la Editura „Minerva“ în 1970.

Gorovei ne-a lăsat o operă bogată, adunată în volume, dar și risipită în periodicele vremii. Din acel vast cîmp de manifestare, ne-am propus să alegem revista „Făt-Frumos“ a lui Leca Morariu. Ne interesează în egală măsură ecourile despre marele folclorist, dar și colaborările sale, adăpostite cu meritată larghețe în revista bucovineană.

„Făt-Frumos“ a apărut în 1926, la Suceava; și-a continuat apariția la Cernăuți, apoi la Rm. Vilcea, pînă la 1945. S-a bucurat de colaboratori de prestigiu, care au îmbogățit cultura națională cu creații solide. Intellectual rafinat, Leca Morariu a imprimat acestei publicații o înaltă ținută științifică și morală, ce nu admitea compromisuri. Spirit polemic temut — uneori prea ascuțit —, Leca Morariu a fost un prieten sincer al lui Artur Gorovei, un admirator al activității desfășurate de folclorist pe tărîmul literelor. Face un act de dreptate, cînd dă publicității o scrisoare din Fălticeni, din 4 iunie 1926¹. Aflăm din aceasta, cum s-a făurit **Botanica populară** a lui Artur Gorovei și Mihai Lupescu. Lucrarea însumînd cîteva sute de pagini, a fost trimisă la Academie pentru concursul cu această temă. A fost respinsă. Raportor era S. Fl. Marian, care — după cum se știe, se ocupa de multă vreme cu o **Botanică populară română**. Toate acestea, le-a aflat Gorovei de la Dr. Adolf Last, coleg de școală cu el, profesor la universitățile din Cernăuți și Viena.

Gorovei nu pune la îndoială buna credință a folcloristului bucovinean. Oricum, autorii fâlticeni au rămas cu oarecare nedumeriri.

Intr-un articol intitulat **Lui Artur Gorovei**², Leca Morariu folosește prilejul împlinirii a 50 de ani de activitate scriitoricească a cărțurului de la Fâlticeni. Vorbind despre „maistrul dintre maiștrii folclorului român“, despre monumentală operă de 25 de volume ale „Șezătorii“, directorul revistei bucovinene adaugă : „Moldova, vatră a folclorului românesc, Moldova triadei folcloristice Simeon Florea Marian, Tudor Pamfile și Artur Gorovei, Moldova celor 25 volume de „Șezătoare“ a lui Artur Gorovei și chiar Moldova lui Creangă, se închină muncii cărțurărești de-un semisecol a lui A. Gorovei, omului deci care și-a închis viața în rătășirea celui mai autentic etos românesc“.

Sub titlul **A. Gorovei**³, același Leca Morariu salută hotărârea Academiei Române de a-l alege pe folclorist ca membru onorific : „Bine de bunul nume al Academiei și poate, și un dram de tresărire pentru ilustrul izolat din patriarhalul Fâlticeni, care (...) s-a deprins cu discretul parfum al noptaticei mathiole din tănuitele grădini folticenene“. Arătînd că în tîrzielnica ei revizuire Academia trebuie totuși feliicitată, autorul adaugă : „În Artur Gorovei deci slăvim și înalt pilduitoarea și mai răruța **Omenie**, (...) din casa lui Nicu Gane — azi adevărată Academie — Gorovei, din melegurile învejuite-n aducerea aminte a lui Creangă și Sadoveanu, din fieful acelei generozității a lui Vasile Ciurea care ne-a dăruit minunea de muzeu — viu-zisă **Muzeul Fâlticeniilor**, ne-a putut ctitori (în 25 volume) cea mai mare revistă de folclor : „Șezătoarea“ (1892—1929) și trainice opere fundamentale ca : **Cimiliturile Românilor**, 1898 ; **Monografia orașului Botoșani**, 1926 ; **Descîntecele Românilor**, 1931 ; **Ouăle de Paști**, 1937 ; **Folticeni**, 1938“.

În fine, într-un articol intitulat **Document A. Gorovei**⁴, directorul revistei descrie împrejurările în care s-a conferit folcloristului în 1933, titlul de **Doctor honoris causa** al Universității din Cernăuți. Raportul înaintat către Decanul Facultății de litere și filosofie și Onoratului Consiliu la 21 ianuarie — raportor fiind chiar Leca Morariu —, a fost semnat între alții de Romulus Cîndea, Vasile Grecu, Alexandru Ieșan, Dimitrie Marmeliuc, Victor Morariu, Grigore Nandriș, C. Narly, Ion Nistor, Al. Procopovici, Teodor Sauciuc-Săveanu, Radu Sbiera și Al. Tzigara-Samurcaș. Redăm un fragment din raportul amintit, spre a urmări argumentele care justificau propunerea : „Dacă deci titlul de **Doctor ad honores** se conferă nu numai în baza unei vaste activități ci și în baza unei speciale lucrări științifice care poate echivala cu o obișnuită teză de doctorat, atunci Artur Gorovei are la activul său, în bogata sa activitate (nu numai științifică și ci pronunțat-literară), nu **una** ci **trei** lucrări care îl recomandă“ (Leca Morariu se referă la **Cimiliturile Românilor**, 1898 ; **Descîntecele Românilor**, 1931 ; **Monografia orașului Botoșani**, 1926, n.n.) Autorul încheie : „Și dacă apoi în domeniul folclorului, culegerea rațională a materialului e, în general, mai prețuită decît însăși elaborarea lui științifică, atunci cu cele 25 volume de **Șezătoare**, Artur Gorovei e cu atît mai indicat de a fi cinstit cu omagiul unui doctorat **ad honores**“.

Să dezgropăm din negura anilor duși, cuvintele profesorului universitar Ion Simionescu. Într-un articol intitulat **Modestia**⁵, marele om de știință român, după ce-și exprimase bucuria că se vor sărbători 50 de ani de activitate publicistică a lui Artur Gorovei, afla mai apoi că sărbătorirea s-a amînat **ad calendas graecas**, din dorința folcloristului, care nu voia să se facă zgomot în jurul lui. Simionescu adăugă „Întotdeauna am apreciat cu multă sfială pe asemenea muncitori tăcuți, trăind în izolarea orașelului fără de biblioteci și fără înlesniri de altă natură. La ei singurul îndemn rămîne sfințenia muncii (...). Rodul muncii acestor izolați, schimnici culturali, prezintă o valoare mai prețuită, prin eroismul cu care o continuă“.

Un intelectual rafinat, cunoscut în epocă, a fost N. N. Răutu, din Botoșani, pe vremuri profesor de limba română la liceul din Fălticeni. L-a cunoscut îndeaproape pe Artur Gorovei. Sărbătorirea folcloristului, care n-a mai avut loc, i-a prilejuit lui Răutu publicarea unui articol intitulat : **La cincizeci de ani...**⁶ Cităm din aceasta : „Nu-l pot închipui departe de căsuța bătrînească din Ulița mare, casă gospodărească, de demult, cu cerdac și stîlpi în față, cu odăițe joase, comode în umbra lor discretă și lumina blîndă strecurată printre perdele... Știi de ani acuma, că-n una din odăițe ori în mai multe își adăpostesc înțelepciunea și poezia, nenumărate cărți, documente vechi păstrează taine interesante ale camenilor de altă dată, manuscrite stau ascunse prin sălțare, destinate vreunei alte „Șezători“ ori așteptîndu-și, prin lumina tiparului, drumul lor, sortit lumii, în chip de volume“. Cu un ton cald, de confesiune, ce pare a fi o aluzie și la alte destine, poate și al său, N. N. Răutu adăugă : „Că pentru aceasta, anii i-au adus nemulțămiri, e adevărat ; dar tot anii i-au adus și-i vor aduce încă satisfacții de acelea cari, înecînd în lumina lor toate tristețile, lasă omului ce le are o sănătate de suflet fermecată, izvor de tinerețe chiar la o vîrstă de Patriarh“.

Să menționăm și articolul **Începuturi — pentru comemorarea celor 50 ani de activitate publicistică a d-lui Artur Gorovei**, al lui Zaharie Macovei⁷. „Cartea lui Gaster **Literatura populară română** — arată autorul — i-a stîrnit brusc interesul, i-a ațîțat și întreținut vie dragostea de folclor. După citirea cărții a început a culege cu dragoste cimilituri și cîntece, la Bădilița, moșia părinților“. După ce arată unde a cules Gorovei primele cîntece, Zaharia continuă : „...fără nici un alt îndemn exterior din partea cuiva, fără a avea, la început, tovarăși sau prieteni, căci pe vremea aceea nu se arăta interes pentru folclor, a început, a continuat stăruitor și cu demnitate pînă azi, cînd lucrează la studiul comparativ despre **Ouăle de Paști**“. Autorul încheie : „Folclorist cu o activitate aproape gigantică, A. Gorovei ne-ar putea spune multe cari ar constitui mînunchiul de îndrumări indispensabile colecționarilor serioși“.

Datorăm lui Aurel George Stino — prietenul dintotdeauna sincer al folcloristului — publicarea în „Făt-Frumos“ a unui sonet inedit de George Tutoveanu⁸, intitulat **Lui Artur Gorovei**. A fost scris la împlinirea vîrstei de 78 de ani ai folcloristului. Din nota de subsol aflăm că „fusese destinat unui număr festiv al „Convorbirilor literare“, nu-

măr care însă n-a mai putut fi înjghebat din cauza vremurilor“. Să urmărim împreună aceste versuri pline de gingășie, ce evocă o mare prietenie creatoare, la început de veac :

În zori pe șes, din brazde-a răsărit
Zvîcnind săgeată-n slăvi o ciocîrlie
Să-și cînte-acolo-n ceru-ntinerit,
Pe larg de zări, aprinsa-i nebunie...

Dar glasul-i magic l-am mai auzit...
Era pe Halm?... Peste Șomuz să fie ?
Și-ascult mereu, cu sufletu-nsorit,
Învins de dor, bătut de vijelie...

Toți anii duși în larma tinereții
Cînd ne-ntrețeam la zboruri cu iereții,
Cu **Făt-Frumos** și **Negură-mpărat**,

Mă cheamă iar... și mă supun poruncii...
Așteaptă-mă cu calul înhămat
Să mai pornim cîntînd... spre **Cornul-Luncii**.

Cuvinte pornite din inimă îi închină și Virgil Tempeanu, profesorul și germanistul de nedezmințită reputație, cu popas de două decenii la Fălticeni. În articolul **Artur Gorovei — Cu prilejul celor 50 ani de viață literară**⁹, ni-l prezintă ca pe un prieten apropiat, ce i-a fost : „Trăind pe niște meleaguri pitorești, în ținutul Băii care a inspirat, prin poezia ei răspîndită bogat în culorile și farmecele toamnelor melancolice și a primăverilor zîmbitoare, pe atîția înaintași întru visare, „Conu Artur“, „aristocraticul“ baci al folclorului românesc, acum după 50 ani de bogată recoltă literară, ar trebui să fie fericit. Ar trebui“. Arătînd cît de cunoscut era Gorovei în lumea savanților filologi, Tempeanu adaugă : „Bătrînul G. Weigand de la Lipsca a făcut doar drumul pînă la cinovia Românului din Folticeni, străbătînd țara într-o căruță-vagon, cu care a tras, într-o bună zi, în ograda „Conului Artur“, spre mirarea concetățenilor nedumeriți“.

Evocînd prietenia ce se statornicise de mult între o mină de cărturari fălticeni (A. Gorovei, Ion Chirescu, Vasile Ciurea, Virgil Tempeanu, George Stino), autorul articolului ne introduce în atmosfera de liniște creatoare din crîșma de pe vestita Uliță a Rădășenilor : „Sus, în odăița lui **Costache Vasiliu** din Opișeni, în aromita căldură a unei sobe bătrînești, privind afară, pe fereastra ce dă în livadă, în care pomii erau

împodobiți, ca într-un Crăciun din basmele copilăriei, cu promoroacă de sticlă, încălzit de amintiri, cîntece „de inimă albastră“ și un păhăruț generos, „Conu Artur“ — omul, cu inima tînără, își deschide sufletul ca o „bună dimineață“ la soare și înflorește graiul pitoresc, moldovenesc, picurînd prietenilor — rari, dar înțelegători — din comoara strînsă cu pietate și evlavioasă sgîrcenie“.

După ce-și manifestă regretul pentru dispariția „Șezătorii“, revista căreia „părintele, a avut tîria dureroasă să-i scrie epitaful“, Virgil Tempeanu arată fără ocolișuri atmosfera în care a trebuit să-și desfășoare Gorovei activitatea la Fălticeni „Și oamenii orășelului său, răi și ignoranți, pătimiși și meschini, cari văd în orice manifestare culturală un pericol pentru politică și pustiul lor sufletesc, în care unice oaze sunt cafeneaua, cărțile și cancanul — nu i-au pus decît piedici, cum însuși arată — cu resemnată durere — în încheierea „Șezătorii“ sale dragi. Ei nu i-au dat nimic, căci nu l-au înțeles niciodată“.

Dorindu-i reparația „Șezătorii“ întinerite, Virgil Tempeanu își încheie astfel calda evocare : „Ți-o urează (...) un prieten (...), modest colaborator de zile bune și rele, care te prețuiește cu adevărat și care, în „Făt-Frumos“-ul bucovinean, feciorul „Șezătoarei“, care să-i îngădui a-ți striga, din toată inima „Să ne trăiești !“.

Paginile închinat de diverse personalități folcloristului de la Fălticeni, sînt o elocventă mărturie a prețuirii de care se bucura acesta. Dar Artur Gorovei însuși e prezent în revista „Făt-Frumos“, cu diverse articole, cărora Leca Morariu le-a oferit totdeauna un loc de cinste.

Prima colaborare a lui Gorovei se intitulează **Influența poeziei populare asupra lui Eminescu**¹⁰. Subliniind această influență, autorul scrie „El a știut să pătrundă mai adînc firea neamului românesc, și-a însușit un fond din poezia lui, așa încît în opera lui Eminescu se oglindește o mare parte din simțirea poporului românesc“. În poezia **O ! mamă...**, citim aceste versuri

„Iar dacă împreună va fi ca să murim,
Să nu ne ducă-n triste zidiri de țintirim
Mormîntul să ni-l sape la margine de rîu,

Ne pună-n încăperea aceluiași sicriu,
De-apururea aproape să fii de sînul meu,
Mereu va plînge apa, noi vom dormi mereu“.

Prezența elementului popular în poezie e dovedită, citîndu-se două doine din Transilvania, culese de Simion Mîndrescu¹¹. În ultima, poetul țăran își roagă iubita să moară odată cu ele, să fie puși amîndoi în

sicriu, îngropați în grădiniță și în același mormînt, ca să nu le fie urît :

„Mori, mîndră, să mor și eu,
Să ne-nchidă-n copirșeu,
Să ne-ngroape-n grădiniță,
Cu capul la scînteuță,
Să ne-ngroape-ntr-un mormînt
Să nu ni fie urît“.

La originea „**Luceafărului**“, stă o poveste populară. O fată de împărat se îndrăgostește de Soare. După multe străduințe fata străbate pînă la locuința astrului zilei, dar mama lui, o bătrînă răutăcioasă, temîndu-se ca nu cumva și soarelui să-i cadă dragă fata, o preface în rîndunică. În versurile sale, Eminescu o descrie astfel

„Și era **una la părinți**
Și mîndră-n toate cele,
Cum e Fecioara **între sfinți**
și luna între stele“.

Argumentînd influența poeziei populare asupra acestui poem, Artur Gorovei citează un cîntec cules în Neagra Șarului :

„Și-apoi frunză trei vizdoage,
la crîșmuță-ntre pîrloage,
țin orîndă trei jidauce :
rachiu bun de trei soroace,
și vinuț de trei pritoace,
cine bea copii nu face.
Ci știut ¹² și mama mea
că mă făcea singurea,
se ducea și ea de bea
de copii nu mai făcea :
c-am fost **una la părinți**
ca și **luna între sfinți**,
fără frați, fără surori,
ca și luna între nori,
fără frați fără surorele
ca și **luna printre stele**“ ¹³.

În tabăra de la Rovine, unul din fiii lui Mircea cel Bătrîn scrie pe genunchi o carte, ca s-o trimită dragei sale de la Argeş mai departe. Sînt bine cunoscute versurile din **Scrisoarea a III-a** :

„Te-am ruga, mări, ruga
Să-mi trimite prin cineva,
Ce-i mai mindru-n țara ta :
 Codrul cu poenele,
 Ochii cu sprîncenele ;
 Că și eu trimite-voi
 Ce-i mai mindru pe la noi
 Oastea mea cu flamurile,
 Codrul și cu ramurile.

Gorovei citează un cîntec popular în care e vorba de un oștean ce scrie iubitei sale

„Trimite-mi mîndră trimite
Ce-o fi-n sat la voi mai verde :
 cosița, petelele,
ochii și sprîncenele ;

Că și eu, mîndră, ți-oi trimite
ce-o fi-n cătane mai verde :
 chivăra și penele,
ochii și sprîncenele ¹⁴

În finalul articolului, Gorovei scrie „dacă ne amintim de poeziile lui „în formă populară“, nu mai putem să stăm la îndoială, că asupra lui Eminescu, poezia populară a exercitat o influență hotărîtoare. Prin această introducere a elementului popular, opera lui Eminescu a cîștigat în frumuseță, făcînd să sune o notă nouă în monotonia poeziei noastre culte. De aceea Eminescu și este un mare poet“.

Cea de a doua colaborare, poartă titlul **Insemnări de-ale lui Creangă** ¹⁵. Chiar din primele rînduri aflăm împrejurările în care se evocă numele humuleșteanului : „După moartea lui Ion Creangă, m-am dus și eu împreună cu Eduard Gruber și Grigore Alexandrescu, la „bojdeuca“ din strada Țicăului de am răscolit toată locuința, ca să găsim manuscrisele și alte documente ce ar fi rămas de la povestitorul nostru drag. Mare ispravă n-am făcut ; multe lucruri n-am găsit, și dintre puținele cărți răvășite prin casă, eu am luat două broșuri, care pe mine mă interesau“.

Prima la care se referă Gorovei, începe cu pagina 105 și se încheie cu 148. Pe copertă sînt două titluri **PEPELEA** sau **Trădiciuni Năciunare Românești**, culese, înorînduite și adăogite de Doc. T. Stamatî, apoi **TODERICĂ** — Poveste și **Tăndală și Păcală** de C. Negruzzi.

Autorul articolului crede că ar fi vorba de un extras din vreun Calendar. Anul și locul tipăririi nu se cunoștea, dar — afirmă Gorovei —, „este în afară de orice îndoială că s-a tipărit la Iași, la Institutul „Albina“. Asupra anului, A. Gorovei se călăuzește după însemnarea din broșură, că povestea **Păcală și Tindală** a fost scrisă în februarie 1842. „În asemenea împrejurări — adaugă el — rămîne o singură ipoteză plauzibilă între 1842, cînd a fost scrisă povestea (..) și între 1844, cînd a fost suprimată „Propășirea“, din pricina lui „Toderică“, ambele lucrări ale lui Negruzzi și „Pepelea“ lui Stamatî, au fost publicate într-un Calendar, din care s-a extras broșura pe care o am eu ; anul acesta nu poate să fie decît 1843“.

Se știe că pentru nuvela **Toderică**, C. Negruzzi a fost exilat de stăpînire. Continuîndu-și investigația, Gorovei scrie : „De ce, publicată în Calendar, nuvela lui Negruzzi nu i-ar fi atras urgia stăpînirii ? Pentru că nu va fi fost interpretată ca în 1844, cînd numai cuvîntul „propășire“ era suspect și cenzura l-a suprimat din capul revistei, care a rămas numai cu titlul : „Foae științifică și literară“.

Cealaltă broșură găsită în Țicău este **Mica colecțiune de superstițiile poporului român (Deosebite credințe și obiceiuri)**, Adunate de George S. Ioneanu, Buzeu, Editura librăriei modernă A. Davidescu, 1888.

Aproape pe fiecare pagină există însemnări de-ale lui Creangă, în dreptul diverselor superstiții. Sînt semne care variau — crede Gorovei — după importanța pe care o prezentau pentru Creangă credințele și superstițiile.

În **Pepelea** lui T. Stamatî, la pag. 115 este redat un „plugușor“, asupra căruia Creangă intervine cu creionul. Povestitorul a observat că versurile nu erau de factură populară. Spre sfîrșitul urăturii, citim : „Mai bine decît vom însera pe la curțile Dvoastre, mai bine pe la bordele noastre“.

Dîndu-și seama că plugușorul nu avea factura versului popular, Creangă a adăugat cu creionul :

„Cu lut lipite
Cu baligă muruite
Cu var vărute“.

Citind o altă însemnare la pag. 116

„Ia mai îndemnați, copii“,

Gorovei încheie : „Și astfel reconstituim varianta plugușorului în forma pe care i-o cunoștea Creangă din copilăria lui“.

Cu **Toader Bădeliță — vornic de Suceava**¹⁶, ne reamintim de unii înaintași bucovineni ai condeierului de la Fălticeni. Un străbun după

mamă, a fost acest Bădeliță, care pe la începutul veacului al XVII-lea era vornic în Cetatea de Scaun. El stăpânea între altele o parte din moșia Crivești — județul Suceava, căreia i se spunea și Bădilița. Vornicul a avut 3 fete. Una din ele, s-a măritat cu Ilie Borș din Crivești — fiul celui care în călugărie a primit numele de Ieroftei, devenit episcop de Huși între 1742—1752. Familia Borș, una dintre cele mai vechi familii de români din Moldova, este originară din Transilvania, mai precis din satul Ungureni (sub austro-maghiari, Budafalva), în județul Someș. În perioada când Gorovei își publica articolul, în plasa Lăpuș trăiau multe familii cu numele Buda — formate din mici proprietari și țărani, iar ministrul maghiar Bud János nu-și ascundea originea românească.

Aflăm că „Un înaintaș de al acestor Budafalva, pe vremea regelui ungar Andrei I (1041—1061), obținuu confirmarea nobilității sale, iar la 1275 Septembrie 8, Ladislau al IV-lea, regele Ungariei, confirmă nobilitatea pugilului său, Petru, fiul lui Beten de Budafalva și a întregii familii de Budafalva“¹⁷. Autorul arată că Beten nu are nici un înțeles, fiind o greșeală de citire : un n se poate ușor confunda cu u. Cîteva rînduri mai jos, în același document, Petru nu mai e fiul lui Beten, ci al lui Bethus. Dar, continuă Gorovei, „Nici Bethus nu are vreun înțeles ; adevăratul cuvînt este BETEUS,adică românescul **bătăuș**, cuvînt pe care numai așa putea să-l scrie un ungar. **Bătăuș** este cuvîntul care corespunde exact noțiunii de „pugil“. Erau aceștia o familie de **bătăuși** profesioniști ai regelui și calitatea de oșteni o au urmașii lor, chiar cu cîteva veacuri mai tîrziu“. Din diploma regelui Ladislau al IV-lea, rezultă că străbunii lui Petru de Budafalva s-au bucurat de privilegiile nobilimii.

În articolul său, Gorovei își anunța cititorii că era în posesia diplomei dată la Praga în 8 noiembrie 1588 de împăratul Rudolf al III-lea, prin care confirma nobilitatea „nostri Nobilis Andreae Bors de Budafalva“ (...).

La 14 august 1786, „Vicecomitele ordinar și Comisar al Majestății sale caesareo-regești“ apostolice, împreună cu consilierii jurați și Notarul Comitatului Satu-Mare, fiind în ședință ordinară, conform ordinului împăratului Iosif al II-lea, constată că s-au prezentat „...Egregii Mihael & Andreas Bors (...) și au cerut anume să li se elibereze documente despre nobilitatea lor, care fusese aprobată în anul curent, de însuși împăratul“.

Documentul din 1786 cuprinde genealogia familiei Borș, începînd din 1588 cu Andrei Borș de Budafalva și pînă în 1986. Apoi Gorovei ne informează : „Ultimul vlăstar al familiei Borș din Criveștii Sucevei, în linie directă, vărul meu primar Ioan (Bibi), fiul lui Petru Borș, fratele mamei mele, s-a stîns la Galați, unde a fost magistrat, în ziua de 24 Septembrie 1929“.

În final ni se prezintă un arbore genealogic al familiei, pornind de la Toader Bădeliță pînă în zilele noastre, fiind cuprins de asemeni folcloristul (cu fiii Mircea și Sorin), precum și sora sa Constanța (măritată Rainu).

Artur Gorovei își încheie astfel articolul : „După cîte știu, în Bucovina sunt și astăzi persoane cu numele de **Bădeliță**, probabil urmași

de ai Vornicului. Ar fi de mare folos, dacă acei care vor fi avînd hîrtii vechi, privitoare la familia lor, le-ar trimite la redacția revistei „Făt-Frumos“, pentru a se completa științele cu privire la această veche familie moldovenească“.

Următoarea colaborare la „Făt-Frumos“ se intitulează SIMION FLOREA MARIAN¹⁸. Articolul începe cu considerații de ordin general „Legăturile de prietenie dintre două persoane, sînt adeseori zădărnice, sau măcar întîrziate, din pricina unor împrejurări în care persoanele acestea n-au nici o vină“. Autorul prezintă în lumina adevărată relațiile cu folcloristul de la Suceava, care nu i s-a adresat niciodată cu cuvîntul „prieten“ și nici n-a publicat nimic la „Șezătoarea“. Cînd a scos primul număr al revistei, Gorovei i-a cerut material — cum era și firesc —, în primul rînd lui S. Fl. Marian. Dintr-o greșeală de cartare, scrisoarea lui n-a ajuns la Suceava, ci la Botoșani, la Societatea de binefacere „Șezătorea“. Conducerea societății n-a reexpediat-o adevăratului destinatar, iar Marian, care și trimisese un articol, se va fi simțit lezat de tăcerea fălțicenenilor. Pe de altă parte, Gorovei era și el mîhnit că nu i-a fost onorată invitația de colaborare. Așa dar, o prietenie care începea sub auspicii nefavorabile, care au prelungit de-a lungul anilor atmosfera de oarecare răceală între cei doi folcloriști. Din fericire, nici unul din ei nu era vinovat.

Din cele cîteva scrisori ale lui S. Fl. Marian și al fiului său Liviu Marian către Artur Gorovei, aflăm noi elemente ce fixează cadrul relațiilor dintre ei uneori mai apropiate, alteori afectate chiar de malițiozitate. Gorovei evocă întîlnirea la Fălțiceni în 1896 cu colegul de școală Adolf Last, care venise la Fălțiceni să-și vadă părinții. Trecînd pe la prietenul din copilărie, i-a spus că „s-a întîlnit în tren cu preutul Marian, care venia din București și i-a arătat manuscrisul Botanicei noastre, pe marginile căruia făcuse o mulțime de adnotații răutăcioase, cum le numia Last“.

Curios ce puteau cuprinde acele „adnotații răutăcioase“, Gorovei le-a aflat abia cînd i s-a restituit manuscrisul **Botanicii populare**. Împărtașește și cititorilor una din ele : „Vorbiam despre o plantă care se întrebuintează de unele „băbărese“ pentru a vindeca impotența la bărbați. Pe marginea albă a manuscrisului, mîna lui Marian scrisese, cu creionul, aceste trei cuvinte „Vrăbia mălai visează“. Pe un ton plin de umor, Gorovei continuă : „Eram tineri, în 1896, și eu și Lupescu ; aluzia aceasta nu ni se potrivea... Oricum, era o răutate, datorită poate cucoanelor din Botoșani, care au mistuit scrisoarea ce-mi adresase Marian, cu doi ani mai înainte. N-am fost rău de supărare, și am uitat pricina și adnotațiile răutăcioase“.

La 1/13 mai 1897, S. Fl. Marian trimite o carte poștală la Fălțiceni. Informează că Academia va tipări în volum separat **Cimiliturile** lui Gorovei. Observînd din „Șezătorea“ că îi lipsesc multe asemenea cimilituri, oferă pe cele din Bucovina și „Șezătorea“ a lui Iosif Vulcan (colecție pe care Gorovei n-o poseda). Marian cerea în schimb notițele despre **Botanica populară**, necesare amplului său studiu cu aceeași temă.

Cîteva ani mai tîrziu, Lupescu scrie la Suceava, cerînd manuscrisul său și al lui Gorovei. S. Fl. Marian îi răspunde că l-a răsfiret în lucrarea sa de botanică. Și Gorovei afirmă „Nu-mi părea rău că, pentru noi, s-a pierdut manuscrisul nostru, care, intrat în mîinile unui destoinic, era merit să fie bine întrebuințat“.

Incidentul cu **Botanica** n-a avut urmări asupra relațiilor dintre cei doi folcloriști, căci într-o scrisoare din 1901, Marian îl informează că se ocupă cu un studiu etnografic asupra **Insectelor** și-l roagă să-i comunique cîteva adrese de învățători din Moldova, „despre care sunteți siguri că mi-ar răspunde cînd le-ași scrie să-mi trimită atari numiri populare de insecte dimpreună cu legendele, datinile, credințele, și cele ce le mai scriu Români despre dîsele, spre a-mi putea completa studiul din cestiune“.

La rîndu-i, în octombrie 1907, Liviu Marian se adresează lui Gorovei, scriînd despre părintele său : „Dacă n-ar fi fost ocupat zilnic și cu alte lucrări, neliterare, dacă boala nu l-ar fi ținut 11 săptămîni lungi în pat, astăzi **Botanica**, la care i-ai dat și Dta sprijin însemnat, ai avea-o sub ochi. Și ar fi plină de „ierburi“ masa Dtale de scris căci bogatul material poate umplea ușor vreo opt volume“. Și mai departe, aceste informații prețioase „Pentru că te va interesa atît pe Dta cît și pe cititorii Dt-ale, îți comunic că **Botanica** e aproape gata. Articolele altor 6 volume sînt isprăvite și ordinate chiar. Restul, 2—3 volume, cuprinde materialurile adunate și în parte prelucrate“.

În articolul din „Făt-Frumos“, Gorovei mărturisește necazul pricinuit de faptul că manuscrisul **Botanicii populare** realizate de Mihai Lupescu, îl aveau doar într-un singur exemplar. „O mică parte din notițele asupra botanicii, adunate de Lupescu și de mine, au rămas rătăcite printre alt material. În vol. XV din „Șezătoarea“ (1915) le-am publicat, așa răslețe ce le-am descoperit, și le-am tipărit și într-un volum separat, de 166 pagini, intitulat : „Botanica poporului român“.

La sfîrșitul studiului publicat de Artur Gorovei în „Făt-Frumos“ (la pag. 223), am găsit o însemnare cu creionul, a lui Leca Morariu

„Se pare că S. Fl. Marian era cam „gelos“...

Cernăuți) 11/II. 44¹⁹.

Observația profesorului universitar nu ni se pare justificată, din două motive

1. Cele 400 pagini ale **Botanicii populare** scrise de Mihai Lupescu și Artur Gorovei reprezintă doar un volum, în timp ce **Botanica poporană română** a lui Marian este o operă monumentală în 12 volume, rămasă din păcate și azi în manuscris.

2. La data cînd aveau loc întîmplările legate de **Botanică**, S. Fl. Marian reprezenta un nume în folcloristica românească, avînd aproximativ 15 lucrări tipărite. E de ajuns să amintim **Ornitologia poporală română** (2 vol.) — premiată de Academie, sau vestita trilogie : **Nașterea, Nunta și Înmormintarea la Români**.

E poate cazul să ne gândim și la Mihai Lupescu, la vreo insatisfacție ce-l va fi încercat. Dispărut în lumea umbrelor, va fi dus cu dinsul și unele amărăciuni. Dar aceasta este cu totul altă problemă !

Gorovei a încheiat apoi gânduri pline de căldură unui mare bucovinean, istoricul Teodor Ștefanelli²⁰. Își amintește că în urmă cu vreo 40 de ani, fiind judecător de ocol la Fălticeni, Ștefanelli l-a vizitat în calitate de judecător la tribunalul din Cîmpulung și i-a cerut explicații asupra organizării justiției în România, asupra modului cum se fac judecățile. El era căsătorit cu Emilia Belici din Fălticeni, una din cele patru fete ale văduvei Ruxandra Belici. Aceasta din urmă era fiica bucovineanului Panaite Moldovanu, care căsătorindu-se cu fata preotului Vellescu din Fălticeni, a rămas în acest oraș.

Ștefanelli venea adesea aici. Avea doi cumnați pe doctorul veterinar Eugen Petrescu, căsătorit cu Maria Belici și Leon George Spiridon, șeful gării din Dolhasca, care se însurase cu altă fiică a Ruxandei.

După ce l-a cunoscut pe Ștefanelli, Gorovei l-a vizitat în casa acestuia la Cîmpulung. Când a izbucnit primul război mondial, istoricul bucovinean s-a refugiat la rude, crezînd că ostilitățile se vor termina curînd. A stat întîi la Dolhasca, apoi a venit la Fălticeni, la Dr. Petrescu.

Depănîndu-și firul amintirilor, Gorovei scrie : „Cînd s-a făcut Unirea cu Bucovina, Ștefanelli a fost cel întîi care a trecut granița spulberată, ca să se închine pămîntului din care era zămislit. Cît timp a zăbovit în Bucovina, cînd s-a întors înapoi la Fălticeni, nu știu. Știu, însă, că-n ziua de 23 iulie 1920 am aflat vestea care m-a zguduit ca un trăsnet : A murit Teodor Ștefanelli. Plîns de familie, regretat de cei care-l cunoșteau, a fost înmormîntat în țintirimul bisericii din Timpești.

În catedrala orașului — ctitorie a familiei Gane, Artur Gorovei a rostit un cuvînt de bun rămas, în calitate de coleg cu defunctul la Academia Română. Datele biografice pe care le-a evocat atunci, au scos în evidență munca asiduă a celui dispărut, lupta dîrză pentru afirmarea elementului românesc autohton în Bucovina. A fost coleg de universitate la Viena cu Eminescu și Slavici și unul din organizatorii principali ai serbărilor de la Putna în 1871, pentru proslăvirea lui Ștefan cel Mare.

„În 1875 — scrie Gorovei — cînd se înființează Universitatea din Cernăuți, Ștefanelli împreună cu Dimitrie Onciul, cu Ciprian Porumbescu și cu alții pun temelie celei întîii societăți de studenți români, cu numele „Arboroasa“, iar el și Vasile Morariu fură cei întîi „membri bătrîni“ intrați în comitetul tinerilor studenți, pentru a-i iniția și a-i conduce în viața socială și culturală“. În 1883, împreună cu Ștefan Ștefureac înființează societatea „Școala Română“ din Suceava, iar la stăruințele sale, la Cîmpulung se pun bazele școlii pentru prelucrarea lemnului, care a avut un mare rol în răspîndirea artei populare românești. În 1911, este ales vicepreședinte al „Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina“.

Pentru refugiarea în România în perioada primului război mondial, a fost considerat trădător, dat în judecata Consiliului Superior de Justiție din Viena și privat de pensie. Și Gorovei continuă : „Fără a se

tîngui și fără a se intitula „martir“, Ștefanelli suferă toate nedreptățile, căci avea credința neștrămutată în izbînda cauzei pentru care luptase, și n-a fost om mai fericit ca el, cînd în toamna anului 1918 a sărutat pămîntul Bucovinei lui slăvite, în care a intrat învingător, pentru a sărbători unirea Bucovinei cu Țara-Mamă“.

În acel cuvînt de despărțire rostit la moartea istoricului, asistența îndurerată afla despre strădaniile acestuia de-a cerceta documentele străbune ce oglindeau viața din trecut și drepturile românilor-bucovineni asupra pămîntului „pe care l-au stropit cu sudoarea lor și l-au apărat cu sîngele lor“. Gorovei considera operă fundamentală, lucrarea **Documente din vechiul ocol al Cimpulungului Moldovenesc**, la care magistratul iubitor de țară a muncit cu rîvnă.

În lăcașul în care a răsunat glasul lui Creangă, asistența venită să-l petreacă pe cel dispărut, a auzit aceste cuvinte memorabile „Istoria va înscrie numele de Teodor Ștefanelli printre fiii cei aleși ai neamului nostru; prietenii, cari s-au adăpat din izvoarele nesecate ale minții lui ruminată și ale unui suflet bun și drept, îi vor păstra o dulce amintire; iar voi, soție nemîngîiată și fii îndurerăți mîngîiați-vă cu mîndria că acel care v-a părăsit, va fi numit de un întreg popor: „Marele bucovinean Teodor Ștefanelli“.

Trei tineri scriitori²¹, este titlul unui articol în care folcloristul fălăcencian scoate în relief personalitatea a trei condeieri pe care i-a cunoscut bine, fiindu-i prieteni: Aurel George Stino, Mihail Șerban și George Ursu.

Primul, e „fecund și variat“, autor a cîteva mii de articole răspîndite în reviste și ziare. În viață fiind, n-a adunat nimic în volum²². „E foarte greu să-l urmărești — scrie Gorovei — și ori de cîte ori îl citești rămii surprins de frumusețea limbii românești, pe care știe s-o întrebuițeze“.

Referindu-se la varietatea temelor abordate din cultura universală, folcloristul continuă: „Stino fîți face impresia unui călător neobosit, care înconjură pămîntul. Din Finlanda, unde are prieteni buni, și despre literatura cărui popor scrie cu multă sprintenie, se coboară în Cehoslovacia, pentru a răsări în Franța (...). Îl vezi apoi în lumea Orientului, de unde culege ce-i mai frumos în literatura Musulmanilor (...) și trece apoi în America de Sud (...), la Roma...“

Deși cu atîția ani mai tînr²³, Stino a fost un prieten apropiat al familiei Gorovei și îndeosebi al folcloristului, care i-a împărtășit multe amărăciuni pricinuite de localnici obtuzi, gata să ia oricînd în deridere preocupările scriitoricești. Portretul pe care mentorul i-l face lui Aurel George Stino în paginile revistei de care ne ocupăm, este autentic, oglinzind valențele unui tînr cărturar în luptă acerbă pentru afirmare pe tărîmul literelor.

Gorovei are cuvinte calde și pentru romancierul Mihail Șerban, pentru care în orașul natal al acestuia, nu s-a găsit măcar un post de scrib la prefectură. Autorul romanelor **Idolii de lut**, **Infirmitii** (premiat de Societatea Scriitorilor Români), a fost nevoit să se rupă de locurile

copilăriei, să se stabilească la București, unde a găsit înțelegere și pentru editarea operelor sale.

George Ursu este fălțicenean prin adopțiune²¹. Gorovei îi apreciază poeziile, „pe care le citești cu plăcere și le înțelegi fără interpret...”

Cu **Amintiri**²², se încheie seria colaborărilor la revista lui Lecca Morariu. Gorovei face incursiuni în trecutul familiei, vorbindu-ne de părinți. Nu fără oarecare mândrie, ne spune că mama sa era „fiică a Banului Iancu Borș de la Bădiliță, coborât din cea mai veche familie moldovenească pe care o pomenesc documentele încă înainte de anul 1200. Ea s-a născut în satul Vășcăuți din ținutul Hotinului. După primii ani ai copilăriei, urmează un pension din Chișinău, unde are prilejul să învețe câteva limbi străine, între care și franceza. Portretul pe care-l face mamei sale, e plin de duioșie, pătruns desigur de afecțiunea filială : „Frumoasă, grațioasă, cu o voce dulce, armonioasă, ar fi putut să aibă succes pe scena unui oraș dificil, ar fi străbătut în lumea celor cu cerinți artistice fine“. Spre sfârșitul vieții, Maria Gorovei „se așeza la pian și executa, cu mult ritm și pasiune, câteva bucăți de care-și mai amintea de pe vremea pensionului de la Chișinău (...). Uneori se surprindea cîntînd, și acompaniindu-se la pian, jalea lui Alecsandri „Tu care ești pierdută în neagra veșnicie“, pe care n-a putut s-o învețe la pension, pe vremea cînd poetul nici nu visa, poate, că va fi poet“.

Portretul închinat tatălui său, Petru Gorovei, e mai concis. Fiul îi scoate în relief bunătatea, subliniind cele trei pasiuni pe care le-a avut „îi plăceau femeile, avea patima jocului de cărți și fuma ca un turc“.

Venirea pe lume a viitorului folclorist, a fost anunțată în vis mamei, de însuși... Racine, „un bărbat spătos, îmbrăcat în costumul clasic al nobilimii franceze de pe vremuri, cu peruca albă și buclată“. Acesta i-a spus — Doamnă, veți naște un băiat care va fi un om de ispravă, un cărturar“. La scurt timp, a apărut și soția lui Racine, care a făcut aceeași precizare.

Pe un ton plin de umor, Gorovei își continuă șirul amintirilor : „La câteva luni după ce l-a văzut în vis pe Racine, a venit vremea să sosească și eu pe lume. Era în noaptea de 18 spre 19 februarie a anului 1864“.

În casa familiei Gorovei se adunaseră cîțiva prieteni care jucau cărți pe galbeni. Soția amfitrionului se îngrijea ca musafirii să aibă cafele și dulceți. După miezul nopții s-a retras, nesimțindu-se bine. Peste trei ore, în camera unde se juca lanschenet a venit moașa Maria²³, cu noul născut în brațe, gol, goluț. În româneasca ei cu accent transilvănean, a rostit urarea

— No, să vă trăiască coconaș !“

Cu același ton de umor discret, Artur Gorovei ne spune : „Cuco-nașul era acel anunțat de Racine și de nevasta lui ; eram eu, care pentru că moașa m-a așezat cu fața în sus pe movila de galbeni li-am dus lipsa toată viața mea : i-am disprețuit din clipa nașterii“.

Vlăstar al Țării de Sus, legat de Bucovina prin înaintașii săi, Artur Gorovei a vizitat-o deseori, trecînd „granița“ de la Bunești sau Cornu-Luncii, în perioada stăpînirii habsburgice. Venea să-l vadă pe celăl-

Înt mare folclorist — S. Fl. Marian —, sau doar în excursii pe plaiuri voievodale. Mai târziu, după ce provincia răpită la 1775 s-a reîntregit cu țara, Gorovei a păstrat relațiile cu cărturari de seamă. Unii i-au devenit prieteni apropiați. Printre acești, Leca Morariu. Profesorul i-a pus la dispoziție paginile revistei, simțindu-se onorat de asemenea colaborări.

Abordarea personalității lui Gorovei de către contemporani, arată cu prisosință prestigiul de care se bucura în epocă, iar articolele semnate de folclorist, ne dezvăluie preocupări multiple, ne introduc într-un univers intim, mai puțin cunoscut. Sint pagini „cu parfum de mathiole“, ale unui condeier înzestrat, pe care posteritatea nu-l poate uita.

NOTE

¹ **Făt-Frumos**, nr. 1, ianuarie-februarie, 1927, p. 9—14.

² **Ibidem**, nr. 5—6, septembrie-octombrie 1932, p. 241—242.

³ **Ibidem**, nr. 3, mai-iunie 1941, p. 70—71.

⁴ **Ibidem**, nr. 6, noiembrie-decembrie 1941, p. 163—164.

⁵ **Ibidem**, nr. 5—6, septembrie-decembrie 1932, p. 224—225.

⁶ **Ibidem**, nr. 5—6, septembrie-decembrie, 1932, p. 243—244.

⁷ Fost institutor la Fâlcu din 1902. Membru fondator al societății „Cultura” în acest oraș. A locuit pe Ulița Rădășenilor la prietenul său Mihail Sadoveanu, la „Vila Arhipescu” pe strada Ștefan cel Mare (mai sus de casa părintească a profesorului Vasile Ciurea) și la Tinca Strățilescu, pe Strada Română (azi 1 Mai). Aici la această gazdă a funcționat primul cenaclu literar fâlticenean, unde au participat Mihail Sadoveanu (care publica cu pseudonimul M. Cobuz), Artur Gorovei, N. N. Beldiceanu, poetul N. Vulovici ș.a.). Aici venea Gorovei cu trăsura, îi bătea în geam cu coada biciului și-l lua la plimbare spre Cornu-Luncii de unde admirau arcul Carpaților pînă departe în Bucovina aflată sub jugul habsburgic. O parte din poeziile cuprinse în ciclul „Albastru”, al lui Tutoveanu, își au originea în aceste plimbări cu folcloristul.

⁸ **Făt-Frumos**, nr. 1, ianuarie-februarie 1942, p. 7.

⁹ **Ibidem**, nr. 5—6, 1932, septembrie-decembrie, p. 234—236.

¹⁰ **Ibidem**, nr. 4, iulie-august 1929, p. 142—144.

¹¹ **Literatură și obiceiuri poporane din Comuna Ripa de Jos**, p. 98 și 92.

¹² în loc de „să fi știut”

¹³ **Șezătoarea**, Anul I, 1982, martie, 14.

¹⁴ Cîntece culese din Transilvania de V. Alexiu și publicate în **Convorbiri literare**, 1 noiembrie 1888, p. 686.

¹⁵ **Făt-Frumos**, nr. 1, ianuarie-februarie, 1930, p. 21—25.

¹⁶ **Ibidem**, nr. 2, martie-aprilie 1930, p. 56—57 și nr. 3, mai-iunie 1930, p. 101—110.

¹⁷ Document publicat inițial în **Heraldica regni Hungariae specimen de Franciscus Carolus Palma**, Vindobona 1766, p. 89 și ulterior în **Historia critica regnum Hungariae**, de Stephanus Katona, Buda, 1782, VII, p. 678.

¹⁸ **Făt-Frumos** nr. 5—6, septembrie-decembrie 1932, p. 217—223.

¹⁹ Volum aflat la Fondul memorial „Leca Morariu”, de la Muzeul județean Suceava.

²⁰ **Făt-Frumos**, nr. 4, iulie-septembrie 1936, p. 132—140.

²¹ **Ibidem**, nr. 3, 1941, p. 69—70.

² Este meritul condeierului fălticenean Grigore Ilisei de a-i fi îngrijit scrieri apărute în 1971, după moartea lui Stino, în volumul *Grădina liniștii*, la editura „Junimea” din Iași.

³ Aurel George Stino s-a născut în 1900, iar Artur Gorovei în 1864.

⁴ A fost profesor de limba română la liceul „Nicu Gane”. A stabilit strînse relații de prietenie și colaborare cu condeierii fălticenei, revenind deseori în vizită la aceștia, după mutarea la București.

⁵ *Făt-Frumos*, nr. 4, 1941, p. 110—114.

⁶ Poate Maria Bosinceanu, pictată de Ștefan Șoldănescu în cretă neagră. Portretul se află la Muzeul orașenesc Fălticeni.

ARTUR GOROVEI DANS LES PAGES DE LA REVUE „FĂT-FRUMOS”

— Résumé —

L'article présente le folkloriste Artur Gorovei évoqué par différentes personnalités (Leca Morariu, Ion Simionescu, N. N. Răutu, Zaharia Marovei, Virgil Tempeanu), dans les pages de la revue „Făt-Frumos”, de Bucovine. Le matériel décrit alors certaines collaborations du folkloriste, concernant M. Eminescu, I. Creangă et l'origine de la famille Gorovei.

Fondateur de la première revue folklorique de notre pays („Șezătoarea”), Artur Gorovei a été récompensé pour son activité, par le titre de **membre** de l'Académie Roumaine. Les chaleureux mots adressés par ses admirateurs, reflètent en profusion de quel prestige jouait le lettré de Fălticeni. L'abondante présence du son nom dans les pages de la revue, fait honneur en égale mesure au professeur Leca Morariu, le directeur de la publication qui a abrité ses collaborations.